

Kulturna potrošnja i glazbeni ukus studenata Filozofskog fakulteta u Beogradu

---

Vuksan, Mirna

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:741627>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Preddiplomski sveučilišni studij sociologije

Mirna Vuksan

**KULTURNA POTROŠNJA I GLAZBENI UKUS
STUDENATA FILOZOFSKOG FAKULTETA U
BEOGRADU**

ZAVRŠNI RAD

Zadar, 2017.

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Preddiplomski sveučilišni studij sociologije

Mirna Vuksan

**KULTURNA POTROŠNJA I GLAZBENI UKUS STUDENATA
FILOZOFSKOG FAKULTETA U BEOGRADU**

ZAVRŠNI RAD

Studentica: Mirna Vuksan

Mentorica: doc. dr. sc. Željka Tonković

Zadar, 2017.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, Mirna Vuksan, ovime izjavljujem da je moj završni rad pod naslovom „Kulturna potrošnja i glazbeni ukus studenata u Beogradu“ rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

29. lipnja, 2017.

Sadržaj

1. Uvod	0
2. Ciljevi i svrha istraživanja.....	3
3. Teorijska koncepcija rada.....	3
3.1. Teorijski pristupi kulturnoj potrošnji i ukusu.....	3
3.2. Istraživanja mladih u Srbiji	8
4. Hipoteze	11
5. Metodologija istraživanja	12
6. Rezultati istraživanja	13
6.1. Uzorak	13
6.2. Kulturni i ekonomski kapital roditelja	15
6.3. Zadovoljstvo životom u Beogradu, kulturna potrošnja i glazbeni ukus.....	19
6.4. Testiranje hipoteza	22
6.4.1. Razlike u kulturnoj potrošnji ispitanika sa prve i viših godina	22
6.4.2. Radni status roditelja i kulturna potrošnja ispitanika	23
6.4.3. Kulturna potrošnja i glazbeni ukus ispitanika s obzirom na kulturni kapital.....	24
7. Rasprava	26
8. Zaključak.....	28
9. Prilog: anketni upitnik.....	30
10. Literatura	35

Kulturna potrošnja i glazbeni ukus studenata Filozofskog fakulteta u Beogradu

Sažetak

U radu je prikazano istraživanje kulturne potrošnje i glazbenog ukusa studenata preddiplomskih studija Filozofskog fakulteta u Beogradu (N=187). Početni dio rada prikazuje neke teorijske pristupe kulturnoj potrošnji i ukusu, kao i istraživanja kulturne potrošnje provedena nad studentskom i općom populacijom u Srbiji. Istraživanje je provedeno kako bi se utvrdilo postoje li razlike u kulturnim i glazbenim preferencijama ispitanika s obzirom na ekonomski i kulturni kapital. Utvrđene su statistički značajne razlike u kulturnoj potrošnji s obzirom na radni status oca i na količinu objektiviranog kulturnog kapitala. Glazbeni ukus ispitanika razlikuje se s obzirom na institucionalizirani kapital majke i objektivirani kulturni kapital. Ispitanici koji imaju više objektiviranog kapitala označili su visoko svidanje rokersko-alternativnih žanrova i češće posjećivanje visoko-kulturnih sadržaja.

Ključne riječi: kulturna potrošnja, glazbeni ukus, studentska populacija, kulturni kapital

Cultural consumption and music taste of students of Faculty of Philosophy in Belgrade

Abstract

The paper shows research of cultural consumption and music taste of students studying at the Faculty of Philosophy in Belgrade (N=187). The first section of the text presents some theoretical approaches to cultural consumption and taste, as well as research done on student and citizen population in Serbia concerning cultural consumption. The research was carried out to investigate the differences in cultural and musical preferences of the participants concerning economic and cultural capital. Statistically significant differences in cultural consumption were found when considering the work status of their father and their objectified cultural capital. Differences in music taste were found considering institutionalized cultural capital of the mother and objectified cultural capital of parents. Those with bigger amounts of objectified cultural capital tend to like rock-alternative genres and visit contents of high culture more often.

Key words: cultural consumption, music taste, student population, cultural capital

1. Uvod

Rad prikazan u nastavku bavi se istraživanjem kulturne potrošnje i kulturnih ukusa studenata i studentica Filozofskog fakulteta u Beogradu. Istraživanje je provedeno kako bi se dobio uvid u strukturu kulturnih preferencija i kulturne potrošnje studenata i kako bi se tijekom interpretacije rezultata, uz pomoć različitih teorijskih pristupa ovom fenomenu, pokušali izvesti neki zaključci o toj strukturi. Također, nastojat će se ispitati primjenjivost spomenutih teorijskih pristupa na posttranzicijsko srpsko društvo.

Kulturna potrošnja označava oblik kulturne participacije koji se iskazuje na dva načina: kroz posjećivanje kulturnih događanja i institucija i kroz konzumiranje kulturnih ili umjetničkih sadržaja izvan institucija odnosno kod kuće (Cvetičanin, 2007). Kulturne preferencije (ukusi), s druge strane, internalizirani su i manifestiraju se u naklonosti prema određenim sadržajima, stilovima ili žanrovima (Tonković, Krolo i Marčelić, 2014).¹ Kulturni ukus predstavlja simbolički temelj za kolektivni identitet, čime se društvene skupine reproduciraju, što u konačnici pridonosi društvenoj nejednakosti (Katz-Gerro, 2004, prema Tonković, Krolo i Marčelić, 2014). Neka suvremena istraživanja reflektiraju promjene u dostupnosti glazbenih sadržaja široj publici, koje se očituju u široko rasprostranjenom korištenju glazbe na javnim mjestima i u medijima (Peterson, 2005). Ta okolnost je najviše doprinijela odluci da se u ovom istraživanju koristi upravo taj aspekt kulturne potrošnje kao način ispitivanja odnosa položaja u društvu i kulturnih preferencija i kulturne potrošnje studentske populacije u Beogradu.²

Još je krajem sedamdesetih godina 20. stoljeća francuski sociolog Pierre Bourdieu (2011 [1979]) opsežnim istraživanjem pokazao kako su kulturni ukusi određeni društvenim položajem, i da se oni u velikom dijelu temelje na distanciranju pripadnika viših slojeva od pripadnika nižih. Nasuprot tomu, teza o fluidnoj modernosti Zygmunta Bauman (2009 [2005]) govori o današnjoj samostalnoj gradnji ukusa i kreaciji životnog stila, i to u najvećoj mjeri kako bi ispunili zahtjev za izražavanjem vlastite individualnosti koji nameću postmoderna društva. Naposljetku, teorija omnivora i univora ukazuju na promjene u visokim slojevima društva, koji više nisu sastavljeni od isključivih „snobova“ već otvorenih *omnivora*, naklonjenih većem broju glazbenih žanrova i kulturnih sadržaja, čiji ukusi nisu izraz

---

¹ Kulturna potrošnja u ovom radu odnosi se samo na posjećivanje, kulturne navike ispitanika prakticirane izvan kulturnih institucija nisu ispitane u istraživanju.

² Napomena: gramatički rod u ovom tekstu ne predstavlja rodnu oznaku, odnosno, ne znači preferenciju jednog spola nad drugim.

razlikovanja od nižih slojeva već znak otvorenosti i uvažavanja različitih kultura (Peterson i Kern, 1996; Peterson, 2005). Dakle, ovaj rad kao polaznu točku uzima tri teorijska argumenta, onako kako ih razlikuju Chan i Goldthorpe (2006); to su Bourdieuova teza homologije, teorije individualizacije i teorije omnivora (svejedna) i univora (jednojedna). Osim toga, Giddensova teorija modernizacije također uzeta je u obzir, kao širi okvir unutar kojeg će se pokušati interpretirati rezultati dobiveni u posttranzicijskom okruženju u odnosu na globalne procese modernizacije.

S obzirom da je istraživanje provedeno na uzorku studentica i studenata u Beogradu, dio rada odnosi se na opisivanje posttranzicijskih društvenih okolnosti u kojem se nalaze mladi u Srbiji. Te okolnosti sastavljene su od posljedica prelaska sa socijalističkog na liberalno-demokratsko društvo, čime se stvara rascjep u vrijednostima. O tom rascjepu u hrvatskom društvu u tranziciji krajem 1990-ih godina pisale su, među ostalima, i dvije hrvatske sociologinje, koje su zaključile kako rascjep u vrijednostima stavlja mlade u konfliktan i nesiguran položaj, u kojem su prisiljeni prilagođavati se mnogobrojnim i ponekad kontradiktornim zahtjevima (Leburić i Tomić-Koludrović, 2001). Također, Ilišin i dr. (2013) pišu o trima različitim opterećenjima koja se mladima u posttranzicijskom društvu nameću, a to su konvencionalno, lokalno i globalno opterećenje, o kojima će više biti riječ u teorijskoj koncepciji rada.

Mladi čine specifično pogodnu skupinu za istraživanja glazbenih ukusa i kulturne potrošnje iz više razloga. Prije svega, prema nekim istraživanjima, dob ispitanika direktno utječe na glazbeni ukus. Istraživanje kulturne potrošnje u Srbiji provedeno na uzorku čija je prosječna starost 47,6 godina bilježi pozitivnu korelaciju dobi i izvorne i nove narodne glazbe, i negativnu korelaciju za tzv. „omladinske urbane žanrove“ (Spasić, 2013: 237). Domaća i strana zabavna glazba u kontekstu ovih istraživanja može se opisati kao „pomirljivi i pomirujući žanr“, koji uspijeva privući različite vrste ljudi, pri čemu „starosna struktura [strane zabavne glazbe] naginje ka mlađim kategorijama“ (Spasić, 2013: 246). Iako dosadašnja istraživanja kulturne potrošnje i ukusa provedena u Srbiji pokazuju kako je posjećivanje kulturnih događaja slabo i među općom i među studentskom populacijom Srbije (Cvetičanin, 2007; Cvetičanin i Milankov, 2011; Mrđa, 2011), istraživanje naslijeđenog kulturnog kapitala i kulturne potrošnje studenata „uvijek ovisi o tome kakvi društveno-politički pogledi pobjeđuju u političkim odnosima u datom trenutku“ (Mrđa, 2011: 8). Stoga će u nastavku osim različitih teorijskih pristupa proučavanju kulturne potrošnje i ukusa biti

izloženi neki radovi o Srbiji kao posttranzicijskom društvu i položaju mladih u takvom društvu.

2. Ciljevi i svrha istraživanja

Ciljevi istraživanja su: (1) utvrditi kakva je struktura glazbenog ukusa i kulturne potrošnje studenata i studentica Filozofskog fakulteta u Beogradu; (2) ispitati postoje li statistički značajne razlike između studenata prve godine i onih na višim godinama studija s obzirom na kulturnu potrošnju; (3) ispitati postoje li razlike u kulturnoj potrošnji i glazbenom ukusu ispitanika s obzirom na radni status njihovih roditelja; (4) ispitati postoje li razlike u kulturnim navikama i ukusu ispitanika s obzirom na količinu objektiviranog i institucionaliziranog kapitala njihovih roditelja. Svrha istraživanja je pokušati usporediti teorijski okvir rada sa dobivenim rezultatima istraživanja studenata u Beogradu. Drugim riječima, nastoji se ispitati primjenjivost teorijskih pristupa nastalih u društvima visoke modernosti na posttranzicijsko srpsko društvo.

3. Teorijska koncepcija rada

Prije izlaganja rezultata dobivenih u istraživanju, potrebno je prikazati neke od važnijih teorijskih pravaca koji se tiču odnosa ukusa i društvene stratifikacije. Počevši od Bourdieuova zaključka da pojedinci u društvu biraju kulturne sadržaje u skladu sa njihovim društvenim položajem, preko postmodernih teorija individualizacije i teorije omnivora i univora, u nastavku ćemo vidjeti u kojoj se mjeri teorijske postavke nastale u visoko moderniziranim društvima mogu primijeniti na društvo koje je u posljednja dva desetljeća pretrpjelo posljedice prelaska iz socijalizma u tržišnu demokraciju. Također, bit će opisan položaj mladih u takvom društvu i nekih vrijednosti kojima su ondje okruženi.

3.1. Teorijski pristupi kulturnoj potrošnji i ukusu

Bourdieu ([1979] 2013) je ispitivanjem ukusa i kulturne potrošnje ustanovio kako postoji povezanost između položaja koje pojedinci zauzimaju u društvu i njihovih ukusa. pri čemu „zauzimanje stavova, objektivno i subjektivno estetskih ... ustanovljuju tolika dokazivanja ili potvrđivanja zauzete pozicije u društvenom prostoru“ (Bourdieu, 2013: 62). U opširnom istraživanju provedenom unutar francuskog društva utvrđeno je kako postoje obrasci ponašanja unutar pojedinih društvenih klasa, što će reći, pojedinci razvijaju sklonosti prema određenim sadržajima i distanciraju se od drugih na temelju socijalizacije unutar

pojedine društvene skupine, odnosno klase (Bourdieu, 2013). Ovo znači da se osjetljivost na, primjerice, visoku umjetnost koju neki pojedinci posjeduju objašnjava velikom količinom kulturnog kapitala kojeg posjeduju. Ekonomski, društveni i kulturni kapital koje pojedinac posjeduje određuju njegove kulturne navike i preferencije, a oni pojedinci koji pripadaju višim slojevima društva posjeduju najveće količine navedenih vrsta kapitala (Bourdieu, [1979] 2011). Kulturni kapital zauzima najvažnije mjesto pri pozicioniranju pojedinaca u društvenoj strukturi, a Bourdieu (2011) razlikuje tri vrste: institucionalizirani, koji se odnosi prvenstveno na akademske titule i diplome, objektivirani, koji se očituje u posjedovanju različitih kulturnih dobara poput knjiga i glazbenih instrumenata, i inkorporirani ili otjelovljeni kulturni kapital, koji je skup stečenih znanja i kompetencija koje pojedinci posjeduju. Utvrđivanje ovakvih obrazaca ponašanja bilo je moguće uslijed postojanja određene unutarnje konzistencije među klasama, a takvo unutarnje konzistentno ponašanje kod pripadnika iste klase objašnjava se pojmom habitusa.

Habitus označava okvir unutar kojeg pojedinci shvaćaju svijet oko sebe, a on se shvaća kao spoj društvenog podrijetla pojedinca i njegovog sadašnjeg položaja. On se odnosi na „sistem inkorporiranih obrazaca opažanja, mišljenja i djelovanja, koji se u pojedinca usađuju tokom rane socijalizacije i nose tragove izvornih (klasnih) uvjeta svog nastanka“ (Bourdieu, 1979, prema Spasić, 2013: 34). Habitus se definira između dvije sposobnosti, između „sposobnosti proizvodnje praksi i djela ... i sposobnosti razlikovanja i ocjene tih praksi i tih proizvoda (ukus)“ (Bourdieu [1979] 2011: 157), odnosno između onoga što netko čini i onoga što netko jest, pri čemu se praktični dio odnosi ujedno i na svakodnevne prakse u širem smislu i na pojedinačne odabire neke osobe. Osim toga, Bourdieuova diferencijacija (kulturnih) praksi na dominantnu, „legitimnu“ kulturu i podređenu, „narodnu“ kulturu značajna je u proučavanju kada obratimo pažnju na karakteristiku „legitimne“ kulture kao one koju u društvu prihvaćaju kao vrijednu i oni pripadnici društva „koji je ne razumiju, koji u njoj ne sudjeluju“ (Bourdieu, 1979, prema Spasić, 2013: 35). Sve navedeno povezano je sa procesom simboličkog nasilja, koje se provodi putem kulturne ekskluzivnosti koju prakticiraju pripadnici viših klasa, čime Bourdieu sferu kulture uspoređuje s ekonomskom sferom društva i ističe kako su dominacija i hijerarhija prisutne podjednako u kulturnom kao i u ekonomskom aspektu društvenog života (2011). U kulturnom aspektu društvenog života takva hijerarhija izražava se u vidnom distanciranju od pojedinaca koji nemaju veliku količinu svih vrsta kapitala, jer se klasni položaj definira „svim onim što ga razlikuje od svega što on

nije i osobito od svega čemu se suprotstavlja“ (2011: 159), što ukazuje na važnost razlike odnosno distinkcije u definiranju društvenog identiteta.

Nasuprot ovom teorijskom pravcu nalaze se postmoderne teorije identiteta, s fokusom na individualizacijski argument, koji se sastoji u tvrdnji da se povezanost društvene stratifikacije i kulturnih ukusa i praksi u suvremenim društvima smanjuje, te da se oni sada prvenstveno temelje na individualnim odabirima i samostalnom kreiranju životnih stilova (Chan i Goldthorpe, 2006). Postmoderne teorije naglašavaju tekuće i fragmentirano u postmodernim društvima, a subjektivni osjećaji shvaćaju se kao prirodno stanište svega što je istinski osobno i individualno (Bauman, 2009). Društva tekuće modernosti, prema Baumanu (2009), pojedincima nameću zadatak individualnosti, koji se, unutar ovih teorija, smatra krajnjim proizvodom društvene transformacije iz „zajednice“ u „društvo“, odnosno u postmoderno društvo, i koji podrazumijeva prihvaćanje odgovornosti za pravac i posljedice interakcije. Bauman život u postmodernim društvima, koji on naziva fluidnim, opisuje kao „nepostojan život koji se odvija u uvjetima stalne neizvjesnosti“ (2009: 10), u kojima pojedinci moraju stalno iznova raskidati sa starim i počinjati iznova i kojima se nameće samodovoljnost i shvaćanje autonomije kao prava i obveze, dok su nekadašnji pripadnici „zajednica“ svoju jedinstvenost lakše izražavali, s obzirom da su se nalazili u društvima čvrstih obrazaca koja nisu obvezivale svakoga da u svakom trenutku izražava svoju individualnost, i to uglavnom kroz svoje potrošačke navike. Upravo činjenica da se individualnost u modernim društvima u najvećoj mjeri svodi na biranje proizvoda i sadržaja (koji imaju novčanu vrijednost) čini zahtjev individualizacije privilegijom određenih pojedinaca i onemogućuje mu da se proširi i u ostala društva koja još nisu dosegla potrebnu razinu modernizacije (Bauman, 2009). Navedene postavke postmodernih teorija mnoge teoretičare navode na „raskid s dotadašnjim poimanjem važnosti preddefiniranih društvenih kategorija poput klase“ (Tonković, Krolo i Marčelić, 2014: 289) kada promišljaju o kulturi, kao i da uzmu u obzir sve veću nepredvidivost obrazaca kulturne potrošnje i preferencija. Osim toga, Chan i Goldthorpe (2010) ističu kako je o nedostatku korespondencije između društvene i kulturne hijerarhije u modernim društvima bilo riječi i prije Bourdieuova istraživanja, a novija istraživanja „impliciraju da bilo kakve homologije između društvenih i kulturnih hijerarhija koje su mogle postojati u prošlosti ... sada se otapaju“ (2010: 6).

Kada je riječ o teorijama modernizacije, vrijedi posvetiti nešto prostora i teoriji koja govori o kasnoj, visokoj ili „refleksivnoj“ modernosti. Ovime se misli na britanskog autora A. Giddensa čiji je uvid u problematiku modernosti okarakteriziran kao društvena teorija koja

„uključuje analizu pitanja koja se prelijevaju u filozofiju“ (Giddens, 1986: 17, prema Zeman, 2004: 171). Ovakva „društvena teorija“ razlikuje se od „društvene znanosti“ u pristupu jer, kako objašnjava Giddens: „društvene znanosti su izgubljene ako ih oni koji ih prakticiraju ne dovode u izravni odnos prema filozofskim problemima“ (Giddens, 1986: 17, prema Zeman, 2004: 172). Zato, Giddensova društvena teorija povezuje društveno istraživanje sa pitanjima smisla života i naravi ljudske društvene aktivnosti. „Refleksivnost ... očituje se u činjenici da su društvene prakse neprekidno nadzirane i mijenjane u svjetlu ... novih informacija o tim praksama“ (Giddens, 1997: 33, prema Zeman, 2004: 182), a kada je ovaj proces refleksije zahvatio i samog pojedinca, pojavljuje se nada za rješavanjem problema tjeskobe i straha koji muče modernog čovjeka otkada je napustio religijske dogme i uvidio razočaranje racionalne spoznaje i vjere u znanost. To se događa u vidu „samopročišćavanja“ moderne čime ona dopijeva u fazu u kojoj „samu sebe razumije“ (Giddens, 1990: 48, prema Zeman, 2004: 184), a to znači da napokon postaje svjesna rizika koje proizvodi njezin razvoj. Ovakva „dvostruka hermeneutika“ čini jedan od izvora dinamičnosti kasne modernosti, koji uz „odvajanje vremena od prostora“ i izdizanja „društvenih odnosa iz lokalnih konteksta interakcije i njihova restrukturiranja“ u globalnom kontekstu (Giddens prema Zeman, 2004: 179-180) dovodi do „totaliziranja refleksivnosti“, što znači da je ona primijenjena na čitav društveni život³ (Giddens, 1997, prema Zeman, 2004). Ova „refleksivnost-cirkularnost“ ljudskog znanja mijenja društveni svijet, umjesto da ga jednostavno učini jasnijim, i dovodi do ostvarivanja neintendiranih posljedica, jer o brzo promjenjivom modernom društvu „ne može biti trajnog znanja“ pa tako „ono nužno proizvodi posljedice koje premašuju ciljeve koji pokreću djelovanje – neintendirani učinci neizbježno su naličje refleksivnosti-cirkularnosti modernog znanja i djelovanja“ (Giddens, prema Zeman, 2004: 205). Sve navedeno može se sažeti kroz tendenciju visoke modernosti da pitanje opstanka, samoaktualizacije i, ukratko, vlastitog života svakog pojedinca napokon postavlja svakome pojedinačno, čime prebacivanje odgovornosti na društvene institucije ili nekakve „onostrane“, religijski utemeljene sile postaje odgovorom na pitanje tjeskobe i nezadovoljstva ljudi. Interpretacija rezultata istraživanja provedenog u posttranzicijskom društvu ovim tezama pridaje veliki značaj, s obzirom da nagli prelazak u moderno društvo, koji sa sobom (manje ili više vidljivo) donosi

---

³ Ova posljedica pripisuje se iznimnom radikaliziranju i univerzaliziranju modernosti u raznim društvima diljem svijeta, zbog čega ulazak u postmoderno doba još uvijek nije ostvaren (Giddens, 1990, prema Zeman, 2004: 173).

brisanje iluzija i nada polaganih u društvene sustave, bili oni socijalistički ili demokratski, dovodi do sukoba različitih stavova i vrijednosti.

Između navedena dva pristupa proučavanju kulturnih ukusa (homologija i individualizacija) pojavljuje se teorija kulturnih omnivora (svejeda) i univora (jednojeda). Peterson i Kern (1996) razvijaju koncept omnivora (i njegove suprotnosti, univora) kao novog oblika kulturnog potrošača koji dolazi na mjesto visokokulturno (*highbrow*) orijentiranog „snoba“ i zamjenjuje svoje navike izbjegavanja niskokulturnih (*lowbrow*) ili srednjekulturnih (*middlebrow*) sadržaja otvorenošću ka uvažavanju vrijednosti većeg broja kulturnih produkata i aktivnosti. I dok je snobizam obilježen ekskluzivnošću (Bourdieu, 2013), omnivorizam odnosi se na one pojedince koji „... imaju ukus za lijepu umjetnost i koji također konzumiraju razna ne elitna dobra i aktivnosti“ (Peterson, 2005, prema Peterson i Simkus, 1992). Dakle, ovakav opis pripadnika viših klasa u suprotnosti je sa Bourdieuovim, koje podrazumijeva da oni nužno pokazuju neodobravanje prema proizvodima masovne ili popularne kulture. Chan i Goldthorpe (2005) istraživanjem posjećivanja kazališta, kina i izvedbi plesa također potvrđuju da je omnivorstvo karakteristično za pripadnike viših društvenih slojeva, dok univori prevladavaju u tehničkim i rutinskim poslovima i poslovima nadgledanja s manjom odgovornošću. Način konzumacije kulturnih dobara i sadržaja koji se pripisuje omnivorima bliži je pokušajima samoaktualizacije i individualizacije, što znači da pripadnicima više klase više nije prioritet stvaranje distinkcije između njih i ostalih članova društva (Wynne i O'Connor, 1998, prema Chan i Goldthorpe, 2010). Međutim, iako sam naziv „omnivora“ podrazumijeva potrošnju svih ili većine ponuđenih kulturnih sadržaja i aktivnosti, članovi društva koji se mogu svrstati u ovu skupinu ipak nisu ne diskriminatorni pri odabiru. Oni zadržavaju osjetljivost na distinkciju u određenoj mjeri, istovremeno prakticirajući otvorenost kulturama različitim od njihove (Peterson i Kern, 1996). S druge strane, ukus univora, koji se može opisati kao uzak i ograničen na mali broj aktivnosti i sadržaja, shvaća se kao „rezultat siromaštva i ograničavajućeg habitusa povezanog sa siromaštvom“ (Peterson, 2005: 268). Ipak, Peterson (2005) navodi kako i visokokulturni „snob“ može biti univor, pa možemo zaključiti da se ovakvo shvaćanje univora ne može primijeniti na svaku osobu čiji su kulturni i glazbeni ukusi ograničeni na nekolicinu sadržaja i žanrova. Ono nam prije govori nešto o visokim slojevima društva, koji možda počinju prepoznavati ograničenost i elitizam prisutan u takvim slojevima još u vrijeme Bourdieuova istraživanja.

Navedeni teorijski pristupi kulturnoj potrošnji i kulturnim preferencijama odnose se na visoko modernizirana društva, prije svega na francusko društvo 1970-ih i američko 1990-ih

godina. Budući da se istraživanje prezentirano u nastavku rada odnosi na mlade u posttranzicijskoj Srbiji, u nastavku će biti izložene neke od karakteristika društava koja su sa socijalističkog režima prešla na gospodarstvo utemeljeno na slobodnom tržištu i privatnom vlasništvu, kao i položaj mladih u takvim društvima.

3.2. Istraživanja mladih u Srbiji

Tranzicija je institucionalna preobrazba kojom se uspostavljaju nova formalna pravila, a uspješnost preobrazbe ovisi o „interakciji novih formalnih i prevladavajućih neformalnih pravila“ (Pejovich, 2003: 237), odnosno o interakciji pojedinaca u društvu. Temeljne institucije kapitalizma zahtijevaju određenu „kulturu individualizma“ (2003: 239), pomoću koje se pojedinci potiču na kompeticiju i održanje unutar slobodnog tržišta, u svrhu zaštite vlastitog interesa i dobivanje nagrada za učinjen rad. Nasuprot tomu, socijalističke institucije temelje se na solidarnosti i državnom vlasništvu, od članova društva očekuje se podređivanje vlastitih interesa kako bi se zajedničko dobro (društva) održalo, pa je tako prevladavajuća kultura u tim zemljama usmjerena na „kolektivizam, egalitarizam, proširenu obitelj i zajedničke vrijednosti,“ (Pejovich, 2003: 240). Kao jednu od faza tranzicije društva Weigle i Butterfield (1992) navode institucionaliziranu fazu, u kojoj do izražaja dolazi uloga vođe, pri čemu na javnu scenu nastupaju do tada potiskivane nacionalne i tradicionalne vrijednosti (Weigle i Butterfield, 1992, prema Cifrić, 1996).

Prema istraživanju koje je provela Spasić (2013), klasna pripadnost među građanima u Srbiji uglavnom se procjenjuje prema materijalnom kriteriju, dok obrazovanje nije prepoznato kao legitiman kriterij za određivanje visokog statusa od strane većine pripadnika društva, prema sugovornicima. Autorica spominje pojavljivanje triju motiva među sugovornicima koji se ponavljaju. To su: „propadanje srednje klase“, „devalvacija obrazovanja“ i „raskorak između realnog i normativnog“ (Spasić, 2013: 45). Propadanje srednje klase odnosi se na široko rasprostranjenu percepciju srpskog društva kao podijeljenog na siromašne i bogatu elitu, u kojem klasne razlike mogu postati mnogo više izražene nego u nekim visokomoderniziranim društvima ili barem nego što su to bile nekoć, pod socijalističkim režimom u kojem se teži brisanju razlika među klasama. Spominjanje devalvacije obrazovanja veže se za sugovornike sa nekim oblikom višeg ili visokog obrazovanja, koji smatraju da se u srpskom društvu obrazovanje ne cijeni, već da je primarni kriterij društvenog statusa količina novca koju pojedinac posjeduje (Spasić, 2013).

Ovo je nadalje povezano s navedenim raskorakom između realnog i normativnog, pri čemu obrazovanje u stvarnosti ostaje zanemaren aspekt društvenog položaja u Srbiji, ponekad čak i nepoželjan, iako je i normativno i među sugovornicima prepoznat kao legitiman kriterij, nasuprot materijalnog statusa, koji je među sugovornicima većinom prepoznat kao nelegitiman, ali u stvarnosti jedan od najvažnijih (Spasić, 2013). Također, autorica primjećuje kako se njeni sugovornici nikada ne govore o vlastitoj materijalnoj superiornosti, već zastupaju antimaterijalizam kao vrijednost, a oni sugovornici koji spadaju u intelektualni sloj društva ističu kako njihove kulturne potrebe nisu ispunjavane ponajviše zbog materijalnih razloga (Spasić, 2013). Usporedivši ove rezultate s rezultatima istraživanja provedenog u Velikoj Britaniji (Chan i Goldthorpe, 2005), u kojima je status imao veću važnost u određivanju razine omnivorstva pri posjećivanju događaja visoke kulture u odnosu na klasu, možemo reći kako je u srpskom društvu klasa još uvijek važan faktor koji utječe na stvaranje razlika u društvu, a time je važan faktor i u proučavanju stratifikacije kulturne potrošnje i preferencija.

Kvantitativno istraživanje provedeno 2011. godine u Srbiji pokazalo je kako je nakon pada socijalizma došlo do nedosljednosti među vrijednostima uslijed pojavljivanja novih, liberalnih i demokratskih vrijednosti (Lazić i Cvejić, 2011). Ovo znači da su bile suprotstavljene naglo uvedene liberalne i demokratske vrijednosti sa vrijednostima socijalizma, koje su dotada usađivane u kulturu i svijest pripadnika društva (Lazić i Cvejić, 2011). Također, istraživanje je potvrdilo kako se nedosljednost postepeno smanjivala, uz jačanje uvedenih novih vrijednosti (Lazić i Cvejić, 2011). Osim toga, u istraživanju je djelomično potvrđeno otapanje nekadašnjih normativnih vrijednosti, odnosno, ustanovljeno je kako su sve društvene grupe u određenoj mjeri bile pod utjecajem liberalnih orijentacija, međutim, takve orijentacije nisu uspjele postati dominantne (Lazić i Cvejić, 2011). Ovime se otvara pitanje postoje li dominantne vrijednosti u tranzicijskim društvima i kakva je njihova struktura. Ovakav rascjep u vrijednosnom sustavu može imati ozbiljne posljedice po društvo i njegovu prilagodbu, a omladina čini društvenu skupinu na koju takav rascjep posebno utječe.

Neke od poteškoća koje valja napomenuti kada je riječ o položaju mladih u posttranzicijskom društvu naveli su Ilišin i dr. (2013), a one se odnose na tri različita opterećenja koja se mladima nameću. Konvencionalno opterećenje vezano je za uobičajenu nesigurnost koju mladi osjećaju pri prelasku u svijet odraslih, a ono „dolazi u okvirima društvenih očekivanja preuzimanja normi i vrijednosti“ (Ilišin, 2013, prema Tonković, Krolo i Marčelić, 2014: 291). Lokalno opterećenje vezano je za tranzicijske procese specifične za

svaku pojedinu postsocijalističku zemlju, a globalno se povezuje sa globalizacijskim procesima i procesima društva rizika (Ilišin, 2013, prema Tonković, Krolo i Marčelić, 2014). Leburčić i Tomić-Koludrović (2001) ističu kako društva u tranziciji trpe posljedice tranzicije zajedno s posljedicama modernizacije, pa tako poteškoće poput stvaranja društvenih elita (spomenutih i u istraživanju koje je provela Spasić), nedostatka dominantnih vrijednosti i neučinkovitog ispunjenja zahtjeva demokratizacije otežavaju prilagodbu svih društvenih skupina. Mladi u ovakvim okolnostima osjećaju nesigurnost i pritiske od strane starijih generacija i društva u cjelini, prvenstveno kada je riječ o egzistencijalnim pitanjima, pa se tako oni nalaze na poprištu borbe različitih vrijednosti koja se odvija u tranzicijskim društvima u kojima je došlo do naglog brisanja do tada uvriježenih vrijednosti i nametanja novih (Leburčić i Tomić-Koludrović, 2001).

Iako se istraživanje prezentirano u nastavku bavi studentskom populacijom u Beogradu, neka opsežna istraživanja provedena na punoljetnoj građanskoj populaciji u Srbiji biti će izložena, kako bi se dobio uvid u dominantne kulturne preferencije pripadnika srpskog društva. Cvetičanin i Milankov (2011) utvrdili su kako opća srpska populacija najviše voli slušati starogradsku glazbu i izvornu narodnu glazbu (59,9% ispitanika). Pri odabiru najomiljenijeg žanra, ispitanici pretežno su odabirali izvornu narodnu glazbu (20,3%), potom rock (17,4%), i zabavnu glazbu (oko 11% ispitanika). U ranijoj studiji, pri operacionaliziranju omiljenog načina provođenja slobodnog vremena postavljanjem otvorenog pitanja, kao takvi ustanovljeni su gledanje televizije, druženje s prijateljima i čitanje knjiga (Cvetičanin, 2007). Što se tiče veličine kućne biblioteke, tek 8,5% ispitanika ima više od 400 knjiga u kući, a oko 27% ispitanika imaju do 25 knjiga (Cvetičanin i Milankov, 2011). Općenito, autori zaključuju kako je javna kulturna potrošnja građana Srbije slaba, te da se tek oko 20% ispitanika mogu smatrati povremenim posjetiteljima kulturnih institucija i događaja, međutim, „za gotovo sve aktivnosti koje spadaju u kulturnu potrošnju u javnoj sferi, sudjelovanje opada sa starošću ispitanika“ (Cvetičanin i Milankov, 2011: 97).

Kada su u pitanju kulturne preferencije studenata u Srbiji, Mrđa (2011) u svom istraživanju polazno potvrđuje hipotezu o lošem životnom standardu studenata u Srbiji. Nadalje, kulturna potrošnja ispitana je otvorenim pitanjem o aktivnostima kojima ispitanici najčešće ispunjavaju svoje slobodno vrijeme. Utvrđeno je kako se na prvom mjestu nalazi bavljenje sportom (rekreacija, šetnja) sa skoro 20% studenata (Mrđa, 2011). Kada su aktivnosti bile rangirane kroz spominjanje (a ne razinu izbora ispitanika), najčešće se pojavljuje druženje s prijateljima, a stavljanjem fokusa isključivo na aktivnosti kulturne

participacije do izražaja dolazi gledanje televizije i slušanje glazbe (42,5%), potom čitanje knjiga (oko 35%) i bavljenje umjetnošću, pa tako „promatrano ukupno, može se reći da studenti najveći dio vremena koriste kombinirajući bavljenje sportom i druženje s prijateljima, uz gledanje TV i slušanje glazbe“ (Mrđa, 2011: 54). Također, zanimljivo je kako je i među studentskom populacijom zapaženo iznimno slabo odlaženje u kulturne institucije, sa oko 2% ispitanika takvih navika.

4. Hipoteze

H1: Postoji statistički značajna razlika u kulturnoj potrošnji ispitanika sa prve godine i onih sa viših godina studija. Ispitanici sa viših godina češće posjećuju sadržaje visoke kulture.

Navedena hipoteza postavljena je na temelju prijašnjih istraživanja (Bourdieu, 2011; Bryson, 1996; Chan i Goldthorpe, 2005; Spasić, 2013), koja pokazuju razlike između ispitanika s nižom i višom razinom obrazovanja s obzirom na kulturnu potrošnju i preferencije. Ovakvi nalazi korišteni su u istraživanju kao osnova za pretpostavku da ispitanici na višim godinama studija razvijaju navike drugačije od onih koje imaju ispitanici koji se nalaze na početku studiranja. Iako obrazovanje pri određivanju društvenog statusa u srpskom društvu, prema Spasić (2011), ne igra ulogu važnu koliko i materijalna sigurnost, hipoteza je postavljena zato što nema osnove za pretpostavku da mlade generacije automatizmom reproduciraju dominantne vrijednosti društva. Stoga, temeljna pretpostavka ovog istraživačkog pitanja je da visoko obrazovanje mijenja navike kulturne potrošnje ispitanika i da oni tijekom socijalizacije u okruženju karakterističnom za ustanove visokog obrazovanja imaju bolje mogućnosti razvitka osjetljivosti na visoku kulturu. Ovo znači da se očekuju razlike između ispitanika sa nižih i viših godina studija kada je u pitanju potrošnja sadržaja visoke kulture, odnosno, očekuje se da ispitanici sa viših godina češće posjećuju sadržaje visoke kulture, poput izložbi, muzeja, kazališta, izvedbi suvremenog plesa i filmskih festivala.

H2: Postoje statistički značajne razlike u kulturnoj potrošnji ispitanika s obzirom na radni status roditelja. Oni ispitanici čiji roditelj/i nije/nisu zaposlen/i češće posjećuju rokersko-alternativne sadržaje.

Ovom hipotezom testiraju se razlike u kulturnoj potrošnji između ispitanika s obzirom na ekonomski kapital njihovih roditelja. Obzirom da se radi o studentskoj populaciji, pretpostavljamo da ekonomski kapital roditelja u određenoj mjeri oblikuje njihovu kulturnu

potrošnju. Osim što posjedovanje veće ekonomske sigurnosti u praktičnom smislu omogućuje raznovrsniju i elitniju kulturnu potrošnju, očekuje se kako ispitanici koji imaju slabiji ekonomski kapital nisu ni usmjereni prema sadržajima visoke kulture. S obzirom da je ekonomski kapital prepoznat kao važan stratifikacijski faktor u srpskom društvu (Spasić, 2013), visoka stopa nezaposlenosti u Srbiji (koja prema procjenama MMF-a iznosi oko 18%⁴) i otežan proces pronalaska posla, koji često završava zaposlenjem u prerađivačkoj industriji te u trgovinama na veliko i malo⁵, govore o ekonomskoj situaciji u srpskom društvu. Stoga, nezaposlenost roditelja ispitanika smatra se čimbenikom koji ih može okrenuti ka sadržajima bližim njihovoj, mladenačkoj kulturi. Očekuje se da će oni ispitanici čiji su roditelji nisu zaposleni češće posjećivati rokersko-alternativne kulturne sadržaje.

H3: Postoje statistički značajne razlike u kulturnoj potrošnji ispitanika s obzirom na količinu objektiviranog kulturnog kapitala. Oni ispitanici koji imaju veću količinu objektiviranog kulturnog kapitala češće posjećuju sadržaje visoke kulture.

H4: Glazbeni ukus ispitanika statistički značajno će se razlikovati ovisno o količini institucionaliziranog kulturnog kapitala majke ispitanika. Oni ispitanici čija majka nema visoko obrazovanje postići će veći rezultat sviđanja popularne glazbe.

Navedena hipoteza postavljena je kako bi se pokušale utvrditi razlike u kulturnoj potrošnji i ukusu ispitanika s obzirom na njihov kulturni kapital. Objektivirani kulturni kapital operacionaliziran je količinom knjiga koju ispitanici posjeduju. Institucionalizirani se odnosi na završenu razinu obrazovanja. Prema teoriji homologije, očekuje se da su oni ispitanici koji su imali pristup većem broju knjiga razvili veću sklonost prema posjećivanju sadržaja visoke kulture. Također, očekuju se razlike u sviđanju popularne i zabavne glazbe s obzirom na razinu obrazovanja majke.

5. Metodologija istraživanja

U istraživanju je korišten prigodni uzorak studenata i studentica preddiplomskih studija Filozofskog fakulteta u Beogradu (N=187), sa studija sociologije, filozofije i etnologije i antropologije. Za prikupljanje podataka korištena je metoda pismene ankete. Korištena su pitanja zatvorenog tipa, s iznimkom pitanja koja se odnose na trenutni posao roditelja ispitanika. S obzirom da anketa „kao osnovni izvor podataka koristi osobni iskaz o

---

⁴ www.021.rs,

⁵ www.telegraf.rs

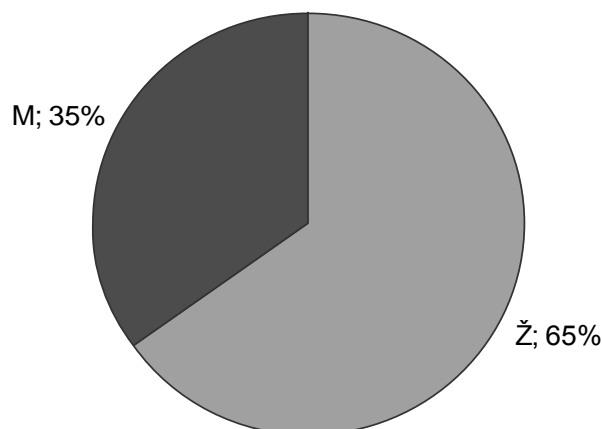
mišljenjima, uvjerenjima, stavovima i ponašanju, pribavljen odgovarajućim standardiziranim nizom pitanja“ (Milas, 2009: 395), metoda je odabrana kako bi se dobio uvid u kulturne prakse i glazbene preferencije ispitanika prema njihovoj procjeni. Anketa je većinom preuzeta iz istraživanja kulturnih potreba mladih na području Zadarske županije (Tonković, Krolo i Marčelić, 2014; Marčelić, Krolo i Tonković, 2015), uz neke prilagodbe s obzirom na drugačije okolnosti provedbe istraživanja.

Osim općih pitanja vezanih za spol, dob, veličinu rodnog mjesta, studijsku grupu i godinu studija, pitanjima koja se odnose na učestalost posjećivanja kulturnih događaja i institucija istražene su kulturne navike studenata u Beogradu. Što se tiče glazbenih ukusa studenata, uz ponuđen popis žanrova priložena je i skala Likertova tipa sa 5 vrijednosti, pri čemu je najniža „uopće mi se ne sviđa“ (1) i najviša „jako mi se sviđa“ (5). Ponuđen je i odgovor „ne poznajem ovaj žanr“ (0). Set pitanja o učestalosti posjećivanja određenih kulturnih sadržaja tijekom godine dana prethodne ispunjavanju ankete služio je kako bi se ispitala kulturna potrošnja ispitanika. Ispitana je i količina knjiga koje ispitanici imaju u kući u kojoj su odrasli, a nadalje su postavljena pitanja vezana za socijalni status njihove obitelji, kojima se nastojalo dobiti uvid u razinu obrazovanja i sociodemografski položaj njihovih roditelja. U nastavku su prikazani opis uzorka i rezultati istraživanja, zajedno s interpretacijom dobivenih rezultata.

6. Rezultati istraživanja

6.1. Uzorak

U prikazanom istraživanju korišten je prigodni uzorak koji je obuhvaćao studente prve godine i viših godina preddiplomskih studija Filozofskog fakulteta u Beogradu. Uzorak čini 187 studenata s odjela filozofije, sociologije te etnologije i antropologije, kao što pokazuje Slika 2. Na Slici 1 prikazan je omjer muškaraca i žena, pri čemu su brojnije studentice, koje čine 65% uzorka. Tablica 1 prikazuje dobne skupine ispitanika. Najbrojniji su oni ispitanici koji imaju 22 godine (22% ispitanika). Starijih od 24 godine ima najmanje (11%), a ukupan raspon dobi je od 19 do 37 godina.

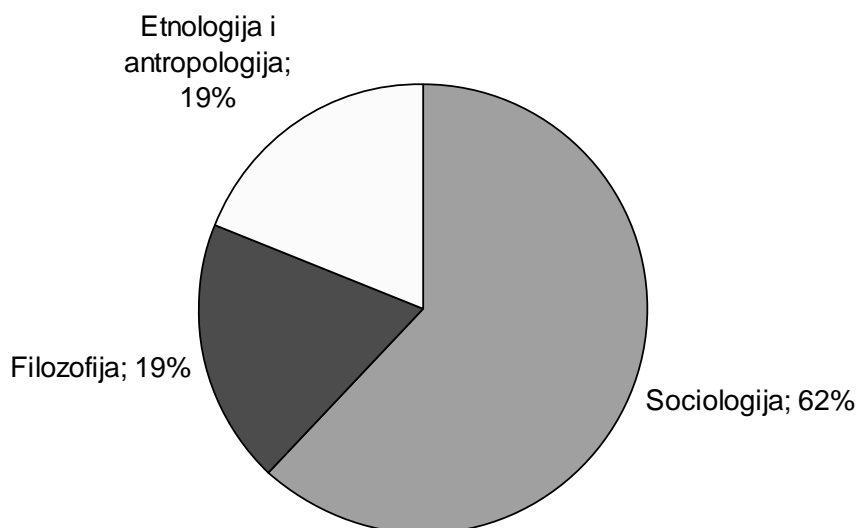

Slika 1. Spolna struktura uzorka

Tablica 1. Dobna struktura uzorka

	f	%
19	34	18,2
20	30	16
21	29	15,5
22	42	22,5
23	29	16
24+	22	11,8
ukupno	186	100

Najviše ispitanika ima sa studija sociologije (62%), najmanje sa filozofije (19%), a unutar tri odjela obuhvaćena istraživanjem, sveukupno 89 ispitanika pohađa prvu godinu studija, 43 ispitanika treću i 55 ispitanika četvrtu godinu studija. Ispitanici sa viših godina studija pri obradi podataka stavljeni su u jednu kategoriju i čine 52% uzorka. Najviše ispitanika ima iz Beograda (35%), a najmanje onih koji su odrasli u mjestima manjima od 10.000 stanovnika (15%).

Slika 2. Studij ispitanika

Tablica 2. Veličina mjesta u kojem su ispitanici odrasli

	f	%
Više od 500.000	67	35,8
50.001 – 500.000	54	28,9
10.001 – 50.000	36	19,2
Manje od 10.000	28	15
Bez odgovora	2	1,1
ukupno	187	100

6.2. Kulturni i ekonomski kapital roditelja

Dio istraživanja odnosio se na procjenu ekonomskog i kulturnog kapitala roditelja ispitanika. Pitanja su obuhvaćala razne pokazatelje objektiviranog kulturnog kapitala, poput posjedovanja različitih kulturnih dobara (knjige i glazbeni instrumenti). Ekonomski kapital roditelja operacionaliziran je pitanjima procjene vlastitog imovinskog stanja, radnog statusa i zanimanja roditelja. Prije obrade podataka, varijabla koja se odnosila na broj knjiga koje roditelji ispitanika posjeduju rekodirana je tako da je sadržavala tri kategorije posjedovanja knjiga: manje od 100, oko 200 i više od 200 knjiga. U kasnijoj analizi odgovori su bili podijeljeni u dvije kategorije, o čemu će biti više govora u nastavku. Utvrđeno je da je najviše

ispitanika odraslo u okruženju u kojem ima više od 200 knjiga (39% ispitanika), a najčešće se radi o rječnicima (97%), enciklopedijama (95%) i knjigama klasične literature (73%).

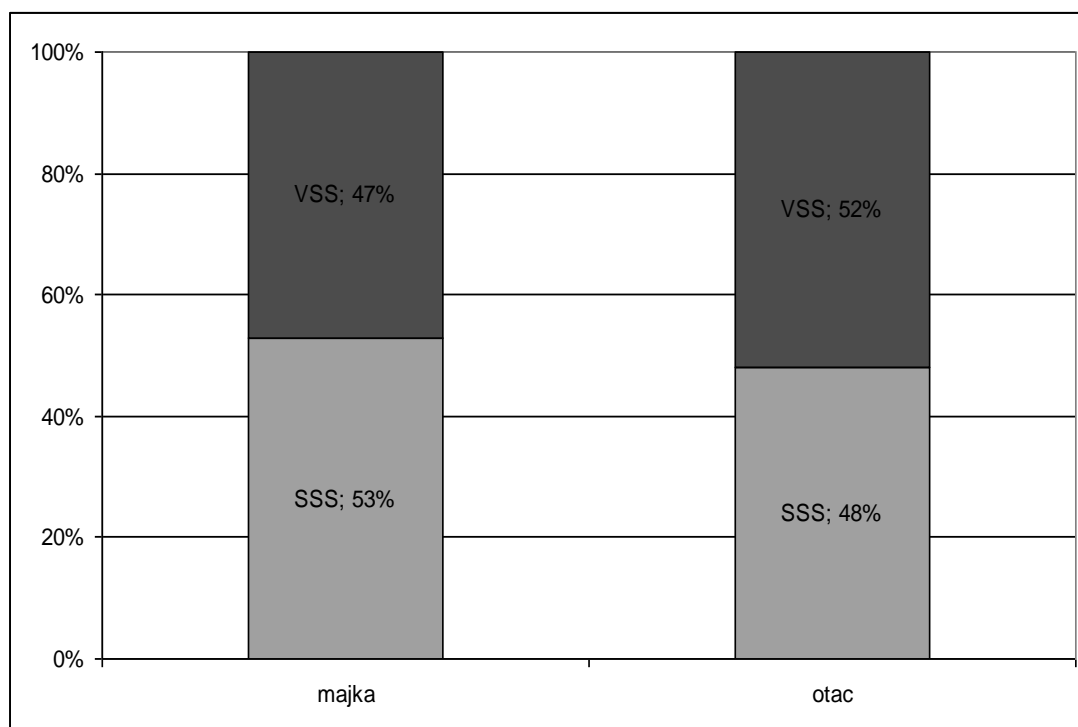
Tablica 3. Količina knjiga koje ispitanici posjeduju u kućanstvu

	f	%
Više od 200	74	39,6
100 do 200	39	20,8
Manje od 100 knjiga	72	38,5
Bez odgovora	2	1,1
Ukupno	187	100

Tablica 4. Posjedovanje različitih knjiga i kulturnih predmeta

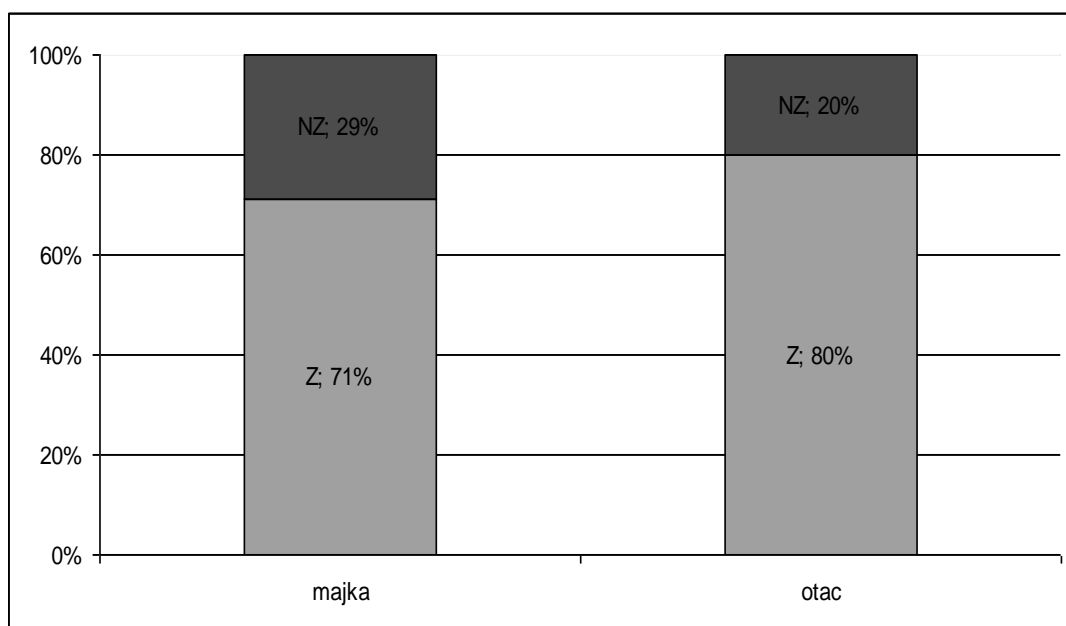
	f	%
Rječnici	182	97,3
Knjige klasične literature	179	95,7
Enciklopedije	178	95,2
Stručne knjige/priručnici	166	88,8
CD-i/nosači zvuka klasične ili jazz glazbe	150	80,2
Knjige pisane na stranom jeziku	137	73,3
Umjetnička djela	104	55,6
Glazbeni instrumenti	98	52,4

Varijabla stupnja obrazovanja roditelja rekodirana je tako da se sastoji od dvije kategorije. Prva kategorija odnosi se na roditelje sa završenim osnovnoškolskim ili srednjoškolskim strukovnim/gimnazijskim obrazovanjem. Druga uključuje one ispitanike čiji su roditelji završili višu školu, stručni ili sveučilišni studij, magisterij ili doktorat, odnosno višu stručnu spremu. Među majkama ispitanika ima više onih sa završenom srednjom strukovnom školom i gimnazijom (53%), a situacija je obrnuta kod očeva, među kojima je 53% onih koji imaju završenu višu školu, stručni studij, sveučilišni studij, magisterij ili doktorat, prikazano na Slici 3.

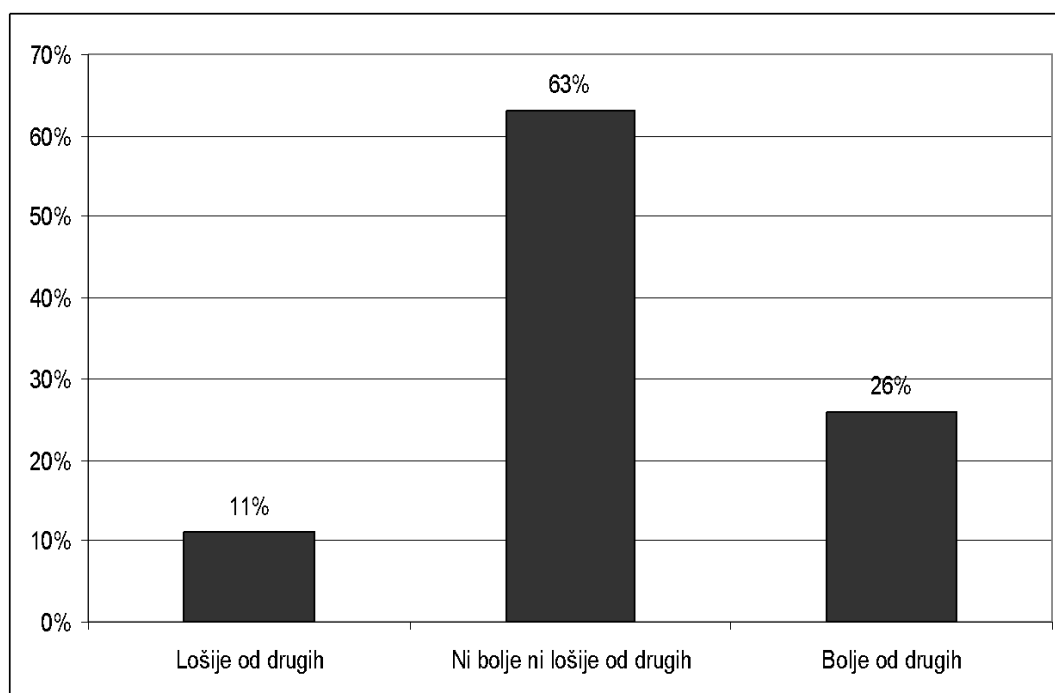

Slika 3. Stupanj obrazovanja roditelja ispitanika

Ispitanici su svoje imovinsko stanje većinom procijenili kao „ni bolje ni lošije od većine drugih“ (63%), vidljivo na Slici 5. Varijable koje se odnose na radni status roditelja ispitanika rekodirane su tako da roditelji ispitanika koji su stalno ili povremeno zaposleni čine jednu skupinu, a oni ekonomski neaktivni drugu. Druga skupina kod majki uključuje status nezaposlene, domaćice i umirovljenice. Kod oca drugu skupinu čine oni ispitanici čiji je otac umirovljen, nezaposlen, nesposoban za rad ili drugo. Slika 4 pokazuje kako je 71% majki ispitanika stalno ili povremeno zaposleno, a postotak je nešto veći kod očeva ispitanika (80%).

Slika 4. Radni status roditelja ispitanika

Slika 5. Procjena imovinskog stanja ispitanika

Od ispitanika se tražilo da upišu trenutni posao njihovih roditelja. Rezultati su rekodirani prema Ganzeboom i Treiman (1996) shemi i prikazani u Tablicama 5 i 6. Prva kategorija zanimanja odnosi se na stručnjake poput višeg menadžmenta, profesionalaca (liječnika, arhitekata, direktora) i krupnih poduzetnika. Druga kategorija uključuje niže

službenike sa manje od 10 ljudi pod kontrolom. Ovdje se nalaze voditelji trgovina, školski profesori, ekonomisti i druga viša službenička zanimanja, pri čemu je više majki zaposleno u tom sektoru (24,6). Kategorija najnižih službenika i prodavača sastavljena je od rutinskih zanimanja poput referenta, vojnika, knjigovođa i drugih. Nezavisni poduzetnici sa ili bez zaposlenih čine jednu kategoriju. Viši, kvalificirani i nekvalificirani manualni radnici čine posljednju skupinu. Odgovori su rekodirani uzevši u obzir obrazovanje roditelja, a iz Tablice 6 vidljivo je kako su očevi najzastupljeniji među nižim službenicima i manualnim radnicima, dok majke najčešće obavljaju niže službeničke, rutinske službeničke i manualne poslove. Tablica 5 prikaz je rekodiranih zanimanja prema tri društvena sloja, pri čemu je najzastupljeniji srednji sloj.

Tablica 5. Klasni položaj roditelja ispitanika

	Viša klasa N (%)	Srednja klasa N (%)	Radnička klasa N (%)	Neaktivni/nepoznato N (%)
Otac	20 (10,7)	110 (58,8)	45 (24,1)	12 (6,5)
Majka	22 (11,8)	102 (54,5)	41 (21,9)	22 (9,7)

Tablica 6. Struktura zanimanja roditelja ispitanika

	Otac N (%)	Majka N (%)
Viši službenici	20 (10,7)	22 (11,8)
Niži službenici	42 (22,5)	46 (24,6)
Rutinski službenici	39 (20,9)	46 (24,6)
Poduzetnici i nezavisni	29 (15,5)	10 (5,3)
Manualni radnici	44 (23,5)	41 (21,9)
Umirovljeni/domaćice/nepoznato	13 (6,9)	22 (11,7)
Ukupno N (%)	187 (100)	187 (100)

6.3. Zadovoljstvo životom u Beogradu, kulturna potrošnja i glazbeni ukus

Prije ispitivanja kulturne potrošnje i glazbenog ukusa studenata, u anketi su bile ponuđene vrijednosti od 1 do 10 kojima su ispitanici trebali označiti vlastito zadovoljstvo različitim aspektima života u Beogradu, poput ponude kulturnih sadržaja, perspektive zaposlenja i kvalitete studentskog života. Varijabla je zatim rekodirana u tri kategorije, tako da su ispitanici podijeljeni u skupine nezadovoljnih (1 – 4), neodlučnih (5 – 6) i zadovoljnih (7 – 10). Ispitanici su većinom označili da su zadovoljni kad su u pitanju kulturni sadržaji, izlasci i zadovoljstvo sportskim događajima i rekreacijskim mjestima. Zadovoljstvo je nešto manje kada je u pitanju kvaliteta studentskog života ($M=6,1$), a ispitanici su uglavnom

nezadovoljni perspektivom zaposlenja ($M=4,4$). Ovo znači da su studenti najzadovoljniji s izlascima u Beogradu (80% uzorka), sa oko 67% onih koji su zadovoljni kulturnim sadržajima. Perspektiva zaposlenja vidljivo odstupa od kulturnih sadržaja i akademskog života ispitanika, sa 52,4% ispitanika koji su nezadovoljni njihovim mogućnostima zaposlenja.⁶

Tablica 7. Zadovoljstvo različitim aspektima života u Beogradu

	Nezadovoljni	Neodlučni	Zadovoljni
Izlasci	9 (4,8%)	28 (15%)	150 (80,2%)
Kulturni sadržaji	14 (7,5%)	46 (24,6%)	127 (67,9%)
Sportski sadržaji	16 (8,5%)	48 (25,7%)	121 (64,7%)
Kvaliteta studentskog života	45 (24%)	51 (27,3%)	91 (48,7%)
Perspektiva zaposlenja	98 (52,4%)	46 (24,6%)	43 (23%)

Rezultati dobiveni u dijelu ankete koji je sadržavao pitanja vezana za učestalost posjećivanja različitih kulturnih sadržaja studenata, kao i njihove preferencije glazbenih žanrova prikazan je u nastavku. Varijabla je rekodirana tako da su ispitanici podijeljeni na one koji nisu posjećivali navedene kulturne sadržaje i institucije, na one koji su ih rijetko posjećivali (1-3 puta) i na one koji su navedene institucije i sadržaje posjetili više od 4 puta (često). Tablica 7 prikazuje koliko su puta studenti posjetili navedene kulturne institucije i događaje kroz godinu dana prije ispunjavanja ankete, počevši od najčešće posjećenih sadržaja prema najrjeđe posjećenima. Iz tablice je vidljivo kako je posjećivanje općenito nisko, s iznimkom muzeja i umjetničkih galerija, koje je 38,5% ispitanika posjetilo rijetko. Gotovo 37% ispitanika označilo je da su u godinu dana više od 4 puta posjetili muzej ili umjetničku galeriju. Ispitanici su najrjeđe posjećivali koncerte turbofolk glazbe, koje je je 2 ispitanika posjetilo više od 3 (1,1%) i isto toliko više od 4 puta. Koncert srpske tradicijske/izvorne narodne 22 ispitanika (11,8%) posjetilo je do 3 puta godišnje. Među koncertima ili slušaonicama drugih žanrova, oko 24% ispitanika označilo je kako su posjetili koncerte ili zabave underground elektronske glazbe 1-3 puta, a oko 20% ispitanika je takvim događajima prisustvovalo više od 4 puta, ali samo 6,4% ispitanika često je posjećivalo koncerte/zabave elektronske popularne glazbe.

⁶ Nasuprot, primjerice, kulturnih sadržaja kojima su nezadovoljni samo 7,5% ispitanika, ili noćnim životom u Beogradu (skoro 5% uzorka nezadovoljno ovim aspektom).

Tablica 8. Posjećivanje kulturnih sadržaja i institucija

	Nikada	Rijetko (1-3 puta godišnje)	Često (4 ili više puta godišnje)
Muzeji i umjetničke galerije	44 (23,5%)	72 (38,5%)	69 (36,9%)
Gradska knjižnica	102 (54,5%)	29 (15,5%)	56 (29,9%)
Koncert/zabava underground elektronske glazbe	102 (54,5%)	46 (24,6%)	38 (20,3%)
Kino	109 (58,3%)	47 (25,1%)	30 (16%)
Rock ili blues koncert/slušaoica	136 (72,7%)	26 (13,9%)	25 (13,4%)
Kazališne predstave	122 (65,2%)	39 (20,8%)	24 (12,8%)
Sportska događanja	140 (74,9%)	23 (12,3%)	24 (12,8%)
Filmski festival	101 (54%)	65 (34,7%)	21 (11,2%)
Koncert regionalne alternativne	114 (61%)	52 (27,8%)	21 (11,2%)
Svirka demo skupina	119 (63,6%)	47 (25,1%)	20 (10,7%)
Heavy metal ili punk koncert/slušaoica	155 (82,9%)	14 (7,5%)	18 (9,6%)
Jazz koncert/slušaoica	158 (84,5%)	15 (8%)	13 (6,9%)
Koncert/zabava elektronske popularne	159 (85%)	16 (8,5%)	12 (6,4%)
Koncert srpske tradicijske/izvorne narodne	156 (83,4%)	22 (11,8%)	8 (4,3%)
Opera, balet ili koncert klasične glazbe	174 (93%)	6 (3,2%)	7 (3,7%)
Koncert strane alternativne	162 (86,6%)	19 (10,2%)	6 (3,2%)
Koncert/slušaoica reggae, ska ili dub	173 (92,5%)	9 (4,8%)	5 (2,7%)
Koncert/zabava strane hip hop/rap	168 (89,8%)	11 (5,9%)	5 (2,7%)
Koncert regionalne rap/trap	141 (75,4%)	41 (21,9%)	5 (2,7%)
Koncert regionalne zabavne	180 (96,2%)	4 (2,1%)	3 (1,6%)
Izvedba suvremenog plesa	184 (98,4%)	0	3 (1,6%)
Koncert turbofolk glazbe	183 (97,9%)	2 (1,1%)	2 (1,1%)

Ispitanici su podijeljeni u 4 skupine: oni kojima se navedeni žanr sviđa, ne sviđa, oni koji su neutralni i oni koji ne poznaju navedeni žanr. Najveći postotak svidanja zabilježen je kod klasične glazbe (70%), rock i blues glazbe (68%) i jazz-a (59,9%) ispitanika, a postotak svidanja je najmanji kod srpske narodno-zabavne/turbofolk glazbe (11%) i regionalna popularna glazba (18,7%). Najmanje poznati žanrovi među ispitanicima su strana alternativna glazba (15%), elektronska underground glazba (6,4%) i regionalna alternativna glazba, koju „ne poznaje“ 5,9% ispitanika. Tablica 8 nudi prikaz dobivenih rezultata, a žanrovi su poredani prema rubrici „svidanje“.

Tablica 9. Glazbeni ukusi ispitanika

	Nesvidanje	Neodlučni	Svidanje	Nepoznavanje
Klasična glazba	22 (11,8%)	29 (15,5%)	131 (70%)	5 (2,7%)
Rock/blues	15 (8%)	40 (21,4%)	128 (68,4%)	4 (2,1%)
Jazz	25 (13,4%)	44 (23,5%)	112 (59,9%)	3 (1,6%)
Reggae, ska ili dub	31 (16,6%)	65 (34,7%)	85 (45,4%)	6 (3,2%)
Hip hop/rap	53 (28,3%)	50 (26,7%)	82 (43,8%)	1 (0,5%)
Strana popularna glazba	58 (31%)	45 (24,1%)	82 (43,8%)	2 (1,1%)
Elektronska popularna	60 (32,1%)	41 (21,9%)	78 (41,7%)	7 (3,7%)
Regionalna alternativna	36 (19,2%)	68 (36,4%)	72 (38,5%)	11 (5,9%)
Elektronska underground	60 (32,1%)	47 (25,1%)	68 (36,4%)	12 (6,4%)
Heavy metal/punk	73 (39%)	41 (21,9%)	67 (35,8%)	6 (3,2%)
Strana alternativna glazba	39 (20,8%)	55 (29,4%)	65 (34,7%)	28 (15%)
Srpska tradicijska glazba	55 (29,4%)	62 (33,1%)	63 (33,7%)	7 (3,7%)
Regionalna rap/trap	84 (44,9%)	45 (24,1%)	49 (26,2%)	9 (4,8%)
Regionalna popularna	112 (59,9%)	36 (19,2%)	35 (18,7%)	3 (1,6%)
Turbofolk	136 (72,7%)	24 (12,8%)	22 (11,8%)	5 (2,7%)

6.4. Testiranje hipoteza

Sociodemografske varijable korištene u analizi su godina studija ispitanika, razina obrazovanja roditelja i radni status roditelja.

Za testiranje hipoteza bilo je potrebno konstruirati određene indekse na temelju sličnosti glazbenih žanrova i kulturnih sadržaja. U analizi su korišteni sljedeći: (1) indeks svidanja regionalne popularne glazbe (regionalna zabavna glazba i turbofolk; $M=3,07$, $SD=0,8$); (2) indeks svidanja strane popularne glazbe (strana i elektronska popularna glazba; $M=3,35$, $SD=0,8$); (3) indeks svidanja rokersko-alternativne glazbe (heavy metal, punk, rock, blues, reggae, ska, dub i underground elektronička glazba, domaća i strana rokersko-alternativna glazba; $M=13,34$, $SD=2,7$); (4) indeks posjećivanja događaja rokersko-alternativne glazbe (slušaonica ili koncerata heavy metal, punk, rock, blues, reggae, ska, dub ili underground elektroničke glazbe, domaće i strane rokersko-alternativne glazbe i svirki demo glazbenih skupina; $M=8,23$, $SD=2,49$); (5) indeks posjećivanja sadržaja visoke kulture (muzeja, umjetničkih galerija, opere, baleta, koncerata klasične glazbe, izvedbi suvremenog plesa, knjižnice, kazališnih predstava i filmskih festivala; $M=9,04$, $SD=2,15$).

6.4.1. Razlike u kulturnoj potrošnji ispitanika sa prve i viših godina

Između ispitanika sa prve i viših godina studija nije utvrđena statistički značajna razlika kada su u analizi korišteni indeksi kulturnih sadržaja i preferencija. Međutim, utvrđena je statistički značajna razlika ($\chi^2=4,31$, $df=1$, $p=0,04$) kada je u analizi korišten hi kvadrat test na dihotomiziranim (rijetko/često) varijablama posjećivanja muzeja i umjetničkih galerija te

slušaonica/koncerta regionalne rap/trap glazbe. Ispitanici na višim godinama studija češće posjećuju muzeje i galerije od onih sa prve godine studija. Posjećivanje koncerata/slušaonica regionalne rap/trap glazbe opada s godinom studija. Dakle, ispitanici sa prve godine češće posjećuju koncerte ili slušaonice rap/trap glazbe u odnosu na ispitanike sa viših godina studija, a sklonost prema muzejima i galerijama, koja spada u visoku kulturu, raste sa godinom studija. Ovime se postavljena hipoteza o postojanju razlika između ispitanika sa nižih i viših godina studija s obzirom na njihovu kulturnu potrošnju prihvaća.

Tablica 10. Razlike između ispitanika sa prve i onih sa viših godina studija s obzirom na učestalost posjećivanja koncerata i slušaonica regionalne rap ili trap glazbe

	<i>Prva godina</i> <i>N (%)</i>	<i>Više godine</i> <i>N (%)</i>	<i>Ukupno</i> <i>N (%)</i>
<i>Rijetko posjećivanje događaja regionalne rap/trap glazbe</i>	61 (68,5)	80 (81,6)	141 (75,4)
<i>Često posjećivanje događaja regionalne rap/trap glazbe</i>	28 (31,5)	18 (18,4)	46 (24,6)
<i>Ukupno</i>	89 (100)	98 (100)	187 (100)

$\chi^2=4,31$, $df=1$, $p=0,04$

Tablica 11. Razlike između ispitanika sa prve i onih sa viših godina studija s obzirom na učestalost posjećivanja muzeja i umjetničkih galerija

	<i>Prva godina</i> <i>N (%)</i>	<i>Više godine</i> <i>N (%)</i>	<i>Ukupno</i> <i>N (%)</i>
<i>Rijetko posjećivanje muzeja i umjetničkih galerija</i>	27 (30,7)	17 (17,5)	44 (23,8)
<i>Često posjećivanje muzeja i umjetničkih galerija</i>	61 (69,3)	80 (82,5)	141 (76,2)
<i>Ukupno</i>	88 (100)	97 (100)	185 (100)

$\chi^2=4,4$, $df=1$, $p=0,03$

6.4.2. Radni status roditelja i kulturna potrošnja ispitanika

Ispitivanjem razlika u kulturnoj potrošnji ispitanika s obzirom na radni status njihovih roditelja nastoji se utvrditi određuje li ekonomski kapital kulturnu potrošnju ispitanika. Utvrđena je statistički značajna razlika između ispitanika čiji je otac zaposlen ($M=7,37$) i onih čiji nije ($M=8,45$) s obzirom na učestalost posjećivanja koncerata ili slušaonica rokersko-alternativne glazbe. Oni ispitanici čiji je otac ekonomski neaktivan češće posjećuju

koncerte/slušaoalice rokersko-alternativne glazbe. Veliki postotak zaposlenih očeva (80%), kao i majki (71%), nasuprot 20% ekonomski neaktivnih/nezaposlenih očeva ovaj rezultat čine značajnim pokazateljem veće sklonosti slušaonicama i koncertima rokersko-alternativnih žanrova onih ispitanika slabijeg ekonomskog kapitala. Ovime se postavljena hipoteza o češćem posjećivanju rokersko-alternativnih sadržaja od strane ekonomski nestabilnijih ispitanika prihvaća.

Tablica 12. Razlika između ispitanika kojima je otac zaposlen i onih kojima nije s obzirom na rezultat na indeksu posjećivanja rokersko-alternativnih događaja

	<i>Zaposlen/povremeno</i>	<i>Nezaposlen/drugo</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M ± s</i>	<i>M ± s</i>			
<i>Indeks posjećivanja rokersko-alternativnih događaja</i>	7,37±1,98	8,45±2,56	2,42	183	0,02

6.4.3. Kulturna potrošnja i glazbeni ukus ispitanika s obzirom na kulturni kapital

Objektivirani kulturni kapital roditelja bio je ispitan količinom knjiga koje ispitanici posjeduju. Pri obradi podataka korištena je varijabla količine knjiga u kućanstvu (manje i više od 200). Utvrđene su statistički značajne razlike u glazbenom ukusu ispitanika s obzirom na količinu knjiga koju posjeduju. Oni ispitanici koji su odrasli u kućanstvu sa većim brojem knjiga postigli su veći rezultat na indeksu sviđanja rokersko-alternativne glazbe, vidljivo u Tablici 12. Drugim riječima, oni ispitanici koji posjeduju veću količinu knjiga preferiraju rokersko-alternativne žanrove.

Tablica 13. Razlika između ispitanika s većom i onih sa manjom količinom knjiga u kućanstvu s obzirom na rezultat na indeksu sviđanja rokersko-alternativne glazbe

	<i>Manje od 200 knjiga</i>	<i>Više od 200 knjiga</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M ± s</i>	<i>M ± s</i>			
<i>Indeks sviđanja rokersko-alternativne glazbe</i>	12,94 ± 2,78	14,03 ± 2,46	-2,42	144	0,02

Osim razlike s obzirom na glazbeni ukus, količina knjiga koje ispitanici posjeduju čini razliku i u njihovoj kulturnoj potrošnji. Oni ispitanici koji posjeduju više od 200 knjiga ($M=9,7$; $t= -3,4$; $p<0,05$) imaju potrošačke sklonosti usmjerene visokoj kulturi u većoj mjeri od ispitanika sa manje knjiga ($M=8,6$). Konkretnije, češće posjećuju visoko kulturne sadržaje poput muzeja, filmskih festivala, koncerata klasične glazbe i dr. Treća hipoteza se prihvaća.

Tablica 14. Razlika između ispitanika s više i manje knjiga u kućanstvu s obzirom na učestalost posjećivanja sadržaja visoke kulture

	<i>Manje od 200 knjiga</i>	<i>Više od 200 knjiga</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M ± s</i>	<i>M ± s</i>			
<i>Indeks posjećivanja sadržaja visoke kulture</i>	8,6 ± 2,04	9,7 ± 2,2	-3,4	179	0,00

Nadalje, utvrđeno je kako postoje statistički značajne razlike u ukusu za popularnu glazbu između ispitanika s obzirom na količinu institucionaliziranog kapitala majke. Oni ispitanici čija majka ima srednjoškolsko obrazovanje postigli su veći rezultat na indeksu sviđanja ujedno i regionalne i strane popularne glazbe. Četvrta hipoteza se prihvaća.

Tablica 15. Razlika između ispitanika čija majka ima srednjoškolsko i onih čija majka ima visoko obrazovanje s obzirom na indeks sviđanja regionalne popularne glazbe

	<i>SSS</i>	<i>VSS</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M ± s</i>	<i>M ± s</i>			
<i>Indeks sviđanja regionalne popularne glazbe</i>	3,2 ± 0,8	2,9 ± 0,8	2,25	179	0,02

Tablica 16. Razlika između ispitanika čija majka ima srednjoškolsko i onih čija majka ima neki oblik visokog obrazovanja s obzirom na indeks sviđanja strane popularne glazbe

	<i>SSS</i>	<i>VSS</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M ± s</i>	<i>M ± s</i>			
<i>Indeks sviđanja strane popularne glazbe</i>	3,5 ± 0,8	3,2 ± 0,9	2,2	177	0,03

7. Rasprava

Prikazani rezultati pokazuju kako u glazbenom ukusu i kulturnoj potrošnji ispitanika postoje statistički značajne razlike s obzirom na njihov ekonomski i kulturni kapital. Ispitanici slabijeg ekonomskog kapitala u većoj mjeri posjećuju koncerte ili slušaonice rokersko-alternativne glazbe. S druge strane, oni ispitanici koji imaju veći objektivirani kapital pokazali su kako im se više sviđaju rokersko-alternativni žanrovi u odnosu na one sa manje takvog kapitala. Ispitanici sa većim objektiviranim kulturnim kapitalom također u većoj mjeri posjećuju sadržaje visoke kulture. Ovi rezultati slažu se sa pretpostavkama istraživanja da će ispitanici sa više kulturnog kapitala pokazivati obrasce kulturne potrošnje i ukusa karakteristične za više slojeve društva. Navedeni rezultati omogućuju polazno potvrđivanje hipoteza o značaju kulturnog kapitala kada promatramo kakve kulturne sadržaje i glazbene žanrove ispitanici konzumiraju. Unatoč niskom posjećivanju, homogenost uzorka vidljiva je u njihovim odgovorima. Iako obrazovanje nije prepoznato kao najvažniji faktor stratifikacije u srpskom društvu, grupiranje prema institucionaliziranom kulturnom kapitalu majke razlikuje glazbeni ukus ispitanika, pri čemu oni čija majka ima manje institucionaliziranog kapitala preferiraju popularnu glazbu. Strana i regionalna popularna glazba u istraživanju je prepoznata kao dio niže kulture, a uzorak se od takve kulture vidljivo odmiče. Stoga, potvrđena hipoteza o visokom sviđanju popularne glazbe od strane ispitanika čija je majka srednjoškolsko ili gimnazijski obrazovana uklapa se u postavke teorije distinkcije između viših i nižih klasa kada je u pitanju glazbeni ukus.

Visoka naklonjenost prema klasičnoj glazbi zanimljiv je nalaz. Ovaj žanr, koji je u vrijeme Bourdieuovog istraživanja bio rezerviran za više slojeve društva, danas, kako pokazuju rezultati, uživa naklonost raznih društvenih slojeva. Ovo možemo pokušati objasniti koristeći Bourdieuovu razliku između legitimne i narodne kulture. Ona legitimna uživa priznanje većine pripadnika društva, iako oni možda ne posjeduju adekvatan kulturni kapital za razumijevanje takve vrste umjetnosti, a narodna se prepoznaje kao ono od čega se odmiče. Turbofolk i regionalna popularna glazba, uz izvedbe suvremenog plesa, najmanje su posjećeni kulturni sadržaji i najmanje omiljeni žanrovi, dok klasična glazba uživa sviđanje 70% ispitanika/ca. Navedeni rezultat također možemo interpretirati visokom homogenosti studentskog uzorka, koji pokazuje određeno odmicanje od narodne kulture i teži konzumiranju sadržaja visoke kulture. Zasadu možemo zaključiti kako ispitanici klasičnu glazbu shvaćaju kao nešto što se cijeni i poštuje, ali kada je u pitanju posjećivanje i konzumacija, oni se ipak okreću koncertima i slušaonicama karakterističnim za mladenačku

kulturu, poput koncerata/slušaoonica underground elektronske ili rock/blues glazbe. Također, navedeni rezultati istraživanja podsjećaju na istraživanje autorice Bryson (1996), u kojoj ona ukazuje na postojanje određenih „omraženih“ žanrova, poput heavy metala u Velikoj Britaniji, ili turbofolka i regionalne popularne, zabavne glazbe u našem istraživanju. Takvo odmicanje od kulture naroda kao što je turbofolk, tipičan je primjer distingviranja.

S obzirom da je u srpskom društvu došlo do susreta dvaju skupova vrijednosti, onih karakterističnih za socijalističko društvo i onih liberalno-demokratskih (Lazić i Cvejić, 2011), možemo pretpostaviti kako su ukupne vrijednosti mlađe populacije djelomično naslijeđene od starijih generacija, pa bi to bili oni ostaci socijalističkih vrijednosti, i djelomično prihvaćene liberalno-demokratske i individualizacijske vrijednosti, kojima pružaju više slobode gradnji vlastitog ukusa i životnog stila kroz odabire kulturne potrošnje. Stoga, s obzirom da je položaj mladih u posttranzicijskom društvu obilježen konfliktima i nesigurnošću možemo zaključiti kako mladi u suvremenoj Srbiji iskazuju ponašanja koja se mogu protumačiti kao proizvodi različitih vrijednosti usađenih tijekom socijalizacije. Općenit dojam je određena svijest ispitanika o njihovom položaju (ali i položaju društva u kojem žive unutar svijeta), pa tako možemo primijetiti kako su oni sebe prepoznali kao pripadnike akademske zajednice, za koju se još uvijek podrazumijeva osjetljivost na legitimnu odnosno visoku kulturu i određene vrste habitusa. U skladu s time, razlike između ispitanika prve i viših godina studija pokazale su se značajnima s obzirom na posjećivanje muzeja i galerija. Također, posjećivanje regionalne rap ili trap glazbe veće je na prvoj godini i opada s godinom studija. Ovdje je vidljivo kako boravak u akademskom okruženju može imati veze sa razvijanjem navika kulturne potrošnje.

Ako promotrimo srpsko društvo, istraživanje treba uzeti u obzir i nepostojane vrijednosti koje mlade mogu usmjeriti kako prema većoj individualizaciji tako i prema tradicionalnijim vrijednostima (iako se to dvoje međusobno ne isključuje). Rezultat nepostojanosti, rastrojenosti i proturječnosti vrijednosti kojima su mladi okruženi (Ilišin i dr., 2013; Leburić i Tomić-Koludrović, 2001) je smjernica za tumačenje ovakvih rezultata. Možemo reći kako takvo ponašanje tvori čvrst pokazatelj nesigurnosti i podvojenosti. Dakle, unatoč postojanju obrazaca kulturne potrošnje i ukusa koji su očekivani, rezultati istraživanja trebaju se promotriti unutar šireg okvira modernizacijskih procesa koji pospješuju razvijanje svijesti o društvenom položaju, identitetu i životnom stilu. Iako su ti pojmovi okarakterizirani kao stalno promjenjivi u visokomoderniziranim društvima, mladi koji čine uzorak nisu pokazali da ih tako doživljavaju. Oni se prije pouzdaju u neke zastarjele koncepcije kulturne orijentiranosti i težnji, a ciljevi takvih težnji unutar ovog istraživanja ostaju nepoznati.

8. Zaključak

Rezultati prikazani u radu daju uvid u nalaze proizašle iz istraživanja provedenog nad studentima i studenticama Filozofskog fakulteta u Beogradu. Uz općenito slabo posjećivanje kulturnih događaja, oni ispitanici slabijeg ekonomskog kapitala češće posjećuju slušaonice ili koncerte rock, blues, underground elektronske glazbe i dr. Studenti u Beogradu pokazuju određene obrasce ponašanja kada se ispituje njihova kulturna potrošnja i glazbeni ukus. Ipak, potvrđivanje homologijskog argumenta uvjetovanosti ukusa i kulturne potrošnje društvenim položajem ispitanika (čiji roditelji većinom rade unutar srednje klase) opisuje samo onaj statičan element uzorka, koji smo pretpostavili. Studentski uzorak, iako nije pokazao pretjeran interes prema oblicima kulturne konzumacije koji su ispitani u istraživanju, ipak pokazuje reakciju na pitanja životnog stila i identiteta, obilno prisutnih u moderniziranim, liberalno-demokratskim društvima. Iako je riječ o kvantitativnom istraživanju, ovakvi dvosmisleni rezultati ukazuju na široku primjenjivost Giddensove teorije o posljedicama kasne modernosti pri interpretaciji. Osim globalnih tendencija modernosti, Giddens objašnjava kako u visokoj modernosti dolazi do dvosmjernosti znanja, pri čemu ono utječe na svoj predmet i oblikuje ga. Dakle, osim što su životni odabiri više tekući, promjenjivi i nepregledni u visokoj modernosti nego u ijednom drugom obliku društva (prije svega zbog količine bogatstva koncentriranog u takvim društvima), njihovo je zahvaćanje postalo teže. Vjerujemo kako je svijest o društvenim razlikama u velikom dijelu oblikovala odgovore ispitanika.

Iako rezultati pokazuju da postoje razlike među ispitanicima s obzirom na količinu naslijeđenog kulturnog kapitala, ne možemo zanemariti da oni ipak žive u brzo promjenjivom svijetu refleksivne modernosti, u kojem osjetljivost na visoku kulturu ne predstavlja važan temelj za pozicioniranje u više slojeve društva. Naprotiv, istraživanje je pokazalo kako i oni ispitanici koji su naklonjeni rokersko-alternativnim sadržajima posjeduju veće količine objektiviranog kapitala, što ukazuje na razvijanje sve raznovrsnije mješavine glazbenih ukusa koje pojedinac/ka mogu tumačiti kao nešto „njihovo“, manje ili više u odnosu sa društvenim položajem. Stoga, vrijedi predložiti kako je opsežnije istraživanje samih stavova i mišljenja studenata o njihovoj kulturnoj potrošnji i glazbenim ukusima potrebno, jer sam njihov odnos sa kulturnim sadržajima ovdje ostaje nejasan. Iako ispitanici/ce ovog istraživanja pokazuju visoko zadovoljstvo životom u Beogradu, poput kulturne ponude, kvalitete studentskog života i izlazaka, nezainteresiranost za pojedinačne sadržaje i žanrove navedene u anketi potvrđuju stav o „sporednosti“ Srbije u globalnim procesima koji vlada u njihovim krugovima. Njihovo visoko nezadovoljstvo perspektivom zaposlenja također govori o tom stavu, a sve to rezultira

ambivalentnim rezultatima koji mogu predstaviti odraz jednog općenitog stava prema kulturnom životu, stava koji je djelomično promišljen i istovremeno nedovoljno određen.

9. Prilog: anketni upitnik

Poštovani, pred Vama se nalazi upitnik s pitanjima vezanim za kulturne navike studenata. Upitnik se provodi u svrhu istraživanja kulturne potrošnje studenata u Beogradu, u sklopu pisanja završnog rada. Postupak je anoniman i svi podaci će biti zaštićeni. Molim Vas da pažljivo pročitate pitanja i iskreno odgovarate.

1. Spol

- a) M   b) Ž

2. Dob: _____

3. Veličina mjesta u kojem ste odrasli:

- a) Više od 500.000
- b) 100.001 - 500.000
- c) 50.001 - 100.000
- d) 10.001 – 50.000
- e) 5.001 – 10.000
- f) Manje od 5.000 stanovnika

4. Studij: _____

5. Godina studija:

- a) 1
- b) 2
- c) 3
- d) 4 godina

6. Molimo Vas da na skali od 1 do 10 procijenite, prema vlastitom dojmu i iskustvu, koliko ste zadovoljni sljedećim aspektima kvalitete života u Beogradu:

(1=iznimno nezadovoljan, 10=iznimno zadovoljan)

Kulturna ponuda i sadržaji	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Izlasci, zabava i noćni život	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sportsko-rekreacijski sadržaji	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Perspektiva zaposlenja	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kvaliteta studentskog života	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

7. U zadnjih GODINU dana koliko ste puta posjetili:

Muzeje ili umjetničke galerije	0	1-3	4-6	7-12	12+
Gradsku knjižnicu	0	1-3	4-6	7-12	12+
Kazališne predstave	0	1-3	4-6	7-12	12+
Operu, balet ili koncerte klasične muzike	0	1-3	4-6	7-12	12+
Kino	0	1-3	4-6	7-12	12+
Sportska događanja	0	1-3	4-6	7-12	12+
Izvedbu suvremenog plesa	0	1-3	4-6	7-12	12+
Heavy metal ili punk koncert/slušao	0	1-3	4-6	7-12	12+
Rock ili blues koncert/slušao	0	1-3	4-6	7-12	12+
Jazz koncert/slušao	0	1-3	4-6	7-12	12+
Koncert domaće ili regionalne zabavne glazbe (IN VIVO, Ivan Zak, Jelena Karleuša, Severina...)	0	1-3	4-6	7-12	12+
Koncert domaće narodno-zabavne glazbe (Grand produkcija, turbo folk i sl.)	0	1-3	4-6	7-12	12+
Koncert/slušao reggae, ska ili dub muzike (Bob Marley, Peter Tosh, Buju Banton, Madness, The Bug...)	0	1-3	4-6	7-12	12+
Koncert ili party strane hip hop/rap muzike	0	1-3	4-6	7-12	12+
Koncert ili party elektronske popularne muzike (Aviici, Swedish House Mafia, David Guetta)	0	1-3	4-6	7-12	12+
Koncert ili party underground elektronske muzike (drum'n'bass, trap, deep house, dubstep...)	0	1-3	4-6	7-12	12+
Koncert domaće tradicijske/izvorne narodne muzike	0	1-3	4-6	7-12	12+
Koncert domaće ili regionalne rap/trap muzike (Prti BG, Kiša Metaka, Bad Copy, Mimi Mercedes...)	0	1-3	4-6	7-12	12+
Koncert domaće ili regionalne alternativne (indie, pop-rock) muzike (Repetitor, TI, Nežni Dalibor, S.A.R.S., Punčke...)	0	1-3	4-6	7-12	12+
Koncert strane alternativne (indie) muzike (The National, Ariel Pink, Placebo, Radiohead...)	0	1-3	4-6	7-12	12+
Svirku DEMO (garažnih) bendova	0	1-3	4-6	7-12	12+
Filmski festival	0	1-3	4-6	7-12	12+

8. Molimo vas da na sljedećem pitanju odgovorite koliko vam se određeni glazbeni žanrovi SVIĐAJU ili NE SVIĐAJU.

	Uopće mi se ne sviđa	Ne sviđa mi se	Niti sviđa se niti sviđa	mi se sviđa	Sviđa mi se	Jako mi se sviđa	Ne poznajem ovaj žanr
Klasična muzika (opere i sl.)	1	2	3		4	5	0
Heavy metal ili punk	1	2	3		4	5	0
Rock ili blues	1	2	3		4	5	0
Jazz	1	2	3		4	5	0
Domaća zabavna muzika (Karleuša, Severina...)	1	2	3		4	5	0
Srpska narodno-zabavna muzika (turbo folk, Grand produkcija i sl.)	1	2	3		4	5	0
Reggae, ska ili dub muzika (Bob Marley, Madness...)	1	2	3		4	5	0
Hip hop/rap muzika	1	2	3		4	5	0
Strana pop/komercijalna muzika (Beyonce, Rihanna, Melanie Martinez i sl.)	1	2	3		4	5	0
Elektronska popularna muzika (Swedish House Mafia, David Guetta)	1	2	3		4	5	0
Elektronska underground muzika (drum'n'bass, dubstep, trap, glitch hop, deep house)	1	2	3		4	5	0
Domaća tradicijska/izvorna narodna muzika	1	2	3		4	5	0
Domaća ili regionalna rap/trap muzika (Kiša Metaka, Bad Copy, Mimi Mercedes...)	1	2	3		4	5	0
Domaća ili regionalna alternativna (indie, pop-rock) muzika (Repetitor, TI, Nežni Dalibor, S.A.R.S., Punčke...)	1	2	3		4	5	0
Strana alternativna (indie) muzika (Arcade fire, The National, Radiohead)	1	2	3		4	5	0

9. Koliko otprilike imate knjiga kod kuće? Ako studirate izvan rodnog mjesta, pitanje se odnosi na kuću u kojoj ste rođeni (ne računaju se školski udžbenici)

- a) 0
- b) do 25
- c) 26 – 50
- d) 51 – 100
- e) 101 – 200
- f) 201 – 400
- g) više od 400

10. Imate li kod kuće?

	Da	Ne
Stručne knjige ili priručnike	1	2
Enciklopedije	1	2
Rječnike	1	2
Knjige klasične literature	1	2
Knjige pisane na stranom jeziku	1	2
Umjetnička djela	1	2
Muzičke instrumente	1	2
CD-e ili druge nosače zvuka klasične ili jazz muzike	1	2

11. Molimo procijenite imovinsko stanje svoje obitelji:

- a) Puno lošije od većine drugih
- b) Nešto lošije od većine drugih
- c) Ni bolje ni lošije od većine drugih
- d) Nešto bolje od većine drugih
- e) Puno bolje od većine drugih

12. Stupanj obrazovanja Vaših roditelja:

Otac	Majka
1. Nezavršena osnovna škola	1. Nezavršena osnovna škola
2. Osnovna škola	2. Osnovna škola
3. Srednja strukovna škola	3. Srednja strukovna škola
4. Gimnazija	4. Srednja škola – gimnazija
5. Viša škola, stručni studij	5. Viša škola, stručni studij
6. Univerzitetski studij	6. Univerzitetski studij
7. Magisterij, doktorat	7. Magisterij, doktorat

13. Vaša majka je:

1	Zaposlena (u stalnom radnom odnosu)
2	Nezaposlena (i traži zaposlenje)
3	Zaposlena povremeno (npr. sezonski, honorarno)

4	Domaćica/kućanica (i ne traži posao)
5	Umirovljenica
6	Nešto drugo (npr. preminula, trajno nesposobna za rad)

---

14. Vaš otac je:

1	Zaposlen (u stalnom radnom odnosu)
2	Nezaposlen (i traži zaposlenje)
3	Zaposlen povremeno (npr. sezonski, honorarno)
4	Umirovljenik
5	Nešto drugo (npr. preminuo, trajno nesposoban za rad)

---

15. Što je glavni posao Vaše majke? Upišite NAZIV POSLA (npr. radnica u trgovini, frizerka, vlasnica obrta, čistačica, konobarica, učiteljica u osnovnoj školi, medicinska sestra, liječnica, tajnica, administrativna djelatnica, vlasnica obiteljskog poljoprivrednog poduzeća...). Ukoliko je Vaša majka trenutno nezaposlena ili je povremeno zaposlena (npr. sezonski, honorarno), molimo upišite NAZIV ZADNJEG POSLA koji je obavljala.

---

16. Što je glavni posao Vašeg oca? Upišite NAZIV POSLA (npr. građevinski radnik, automehaničar, vlasnik obrta, prodavač, konobar, učitelj u osnovnoj školi, vozač, tajnik, liječnik, administrativni djelatnik, vlasnik obiteljskog poljoprivrednog poduzeća...). Ukoliko je Vaš otac trenutno nezaposlen ili je povremeno zaposlen (npr. sezonski, honorarno), molimo upišite NAZIV ZADNJEG POSLA koji je obavljao.

Hvala na sudjelovanju.

10. Literatura

Bauman, Zygmunt (2009). *Fluidni život*. Novi Sad: Mediterran Publishing.

Bourdieu, Pierre (1979). *La Distincion: critique sociale du jugement*. Paris: Minuit.

Bourdieu, Pierre (2001). *Narcisovo ogledalo*. Beograd: Clio.

Bourdieu, Pierre (2011). *Distinkcija. Društvena kritika suđenja*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus.

Bourdieu, Pierre (2013 [1979]). *Distinkcija*. Podgorica: CID.

Bryson, Bethany (1996). „Anything But Heavy Metal“: Symbolic Exclusion and Musical Dislikes“, *American Sociological Review*, 61 (5): 884-899.

Chan, Tak Wing i Goldthorpe, John, H. (2006). „Social Stratification and Cultural Consumption: Music in England“, *European Sociological Review*, 23 (1): 1-19.

Chan, Tak Wing i Goldthorpe, John, H. (2007). „The social stratification of Theatre, Dance and Cinema Attendance“, *Cultural Trends*, 14 (3): 194-212.

Chan, Tak Wing i Goldthorpe, John, H. (2010). *Social Status and Cultural Consumption*. New York: Cambridge University Press.

Cifrić, Ivan (1996). „Tranzicija i transformacija – između norme i prakse“, *Socijalna ekologija*, 5 (2): 135-153.

Cvetičanin, Predrag (2007). *Kulturne potrebe, navike i ukus građana Srbije i Makedonije*. Niš: Odbor za građansku inicijativu.

Cvetičanin, Predrag i Milankov, Marijana (2011). *Kulturne prakse građana Srbije*. Preliminarni rezultati. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.

Ganzeboom, Harry B. G. i Treiman, Donald J. (1996) „Internationally Comparable Measures Of Occupational Status for the 1988 International Standard Classification of Occupations“, *Social science research*, 25 (10): 201-239.

Giddens, Anthony (1986). *The Constitution of Society*. Berkeley i Los Angeles: University of California Press.

Giddens, Anthony (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press.

Giddens, Anthony (1997). *Modernity and Self-Identity*. Stanford: Stanford University Press.

Ilišin, Vlasta, Bouillet, Dejana, Gvozdanović, Anja i Ptočnik, Dunja (2013). *Mladi u vremenu krize: prvo istraživanje IDIZ-a i Zaklade Friedrich Ebert o mladima*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Friedrich Ebert Stiftung.

Katz-Gerro, Tally (2004). „Cultural consumption research: review of methodology, theory and consequence“, *International Review of Sociology*, 14 (1): 11-29. doi: 10.1080/0390670042000186743

Lazić, Mladen i Cvejić, Slobodan (2011). „Post-Socialist Transformation and Value Changes of the Middle Class in Serbia“, *European Sociological Review*, 27 (6): 808-823.

Marcelić, Sven, Krolo, Krešimir i Tonković, Željka (2015). „Turbofolk – od zabranjenog voća do mainstreama: istraživanje glazbenog ukusa zadarskih srednjoškolaca“. *CASCA* (1).

Milas, Goran (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada Slap.

Mrđa, Slobodan (2011). *Kulturni život i potrebe studenata u Srbiji*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.

Murphy, Raymond (1988). *Social Closure: The theory of Monopolization and Exclusion*. Oxford: Clarendon.

Pejovich, Svetozar Steve (2003). „Tranzicija, tranzicijski troškovi i kultura“. *Financijska teorija i praksa*. 27 (2): 235-250.

Peterson, Richard A. i Albert Simkus (1992). „How Musical Taste Groups Mark Occupational Status Groups“, u: M. Lamont i M. Fournier (ur.). *Cultivating Differences: Symbolic Boundaries and the Making of Inequality*. Chicago: University of Chicago Press, 152-168.

Peterson, Richard, A. i Kern, Roger, M. (1996). „Changing highbrow taste: From snob to omnivore“, *American Sociological Review*, 61 (5): 900-907.

Peterson, Richard, A. (2005). „Problems in comparative research: The example of omnivorousness“, *Poetics*, (33): 257-282.

Spasić, Ivana (2013). *Kultura na delu: Društvena transformacija Srbije iz burdžeovske perspektive*. Beograd: Edicija REČ.

Tomić-Koludrović, Inga i Leburić, Anči (2001). *Skeptična generacija*. Zagreb: Alinea.

Tomić-Koludrović, Inga i Leburić, Anči (2002). *Sociologija životnog stila: prema novoj metodološkoj strategiji*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk i Hrvatsko sociološko društvo.

Tonković, Željka, Krolo, Krešimir i Marcelić, Sven (2014). „Kulturna potrošnja i glazbene preferencije mladih: razvoj tipologije na primjeru Zadra“, *Revija za sociologiju*, 44 (3): 287-315.

Zeman, Zdenko (2004). *Autonomija i odgođena apokalipsa*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Weigle, M. A. i Butterfield, J. (1992). „Civil Society in Reforming Communist Regimes. The Logic of Emergence“. *Comparative Politics*, 25 (1): 1-23.

021.rs (04.10.2016). "Srbija "lider" po stopi nezaposlenosti u regionu", <http://www.021.rs/story/Info/Biznis-i-ekonomija/146035/Srbija-lider-po-stopi-nezaposlenosti-u-regionu.html> (pristup: 02.02.2017).

Telegraf.rs (06.12.2016). "TEŠKO DO POSLA: Oko 300.000 nezaposlenih traži zaposlenje duže od godinu dana", <http://www.telegraf.rs/vesti/2499065-tesko-do-posla-oko-300-000-nezaposlenih-trazi-zaposlenje-duze-od-godinu-dana> (pristup: 02.02.2017).